

PŘÍSPĚVKY K BUDOUCNOSTI OBORU

Význam a pojetí obvyklého pobytu (nejen) v evropském mezinárodním právu soukromém a procesním

Habilitační přednáška

Klára Drličková*

Abstrakt: Cílem článku je analýza významu a pojetí obvyklého pobytu především v evropském mezinárodním právu soukromém a procesním. V předpisech evropského mezinárodního práva soukromého a procesního figuruje obvyklý pobyt jako hraniční určovatel i jako kritérium pro určení mezinárodní příslušnosti soudů. Obvyklý pobyt ostatních fyzických osob (nejednajících při výkonu podnikatelské činnosti) není v rámci evropského mezinárodního práva soukromého a procesního definován. Výklad pojmu obvyklý pobyt je autonomní. O jednotné koncepci obvyklého pobytu v rámci evropského mezinárodního práva soukromého a procesního lze hovořit, pokud jde o základní charakteristiku tohoto institutu. Obvyklý pobyt představuje faktický vztah k určitému místu a musí být určen na základě posouzení všech konkrétních skutkových okolností v každém jednotlivém případě. Obvyklý pobyt má představovat centrum životních zájmů osoby. Při určování obvyklého pobytu je však třeba vzít v potaz specifika příslušné právní úpravy, upravených právních poměrů a postavení dotčené osoby. Pro existenci obvyklého pobytu je nezbytná fyzická přítomnost osoby v daném státě. Pouhá fyzická přítomnost v určitém státě nestačí. Musí být přítomna i integrace v rámci sociálního prostředí. Úmysl osoby v daném státě dlouhodobě pobývat a zřídit si tam trvalé či obvyklé centrum zájmů není nezbytnou či rozhodující podmínkou pro založení obvyklého pobytu. S ohledem na povahu obvyklého pobytu by neměla nastat situace, kdy osoba obvyklý pobyt nemá. Pro účely předpisů evropského mezinárodního práva soukromého a procesního je třeba určit vždy právě jeden obvyklý pobyt.

Klíčová slova: obvyklý pobyt, evropské mezinárodní právo soukromé a procesní, rozhodné právo, mezinárodní příslušnost, autonomní výklad, centrum životních zájmů

Úvod

Obvyklý pobyt je jedním z nejvýznamnějších kritérií v současném mezinárodním právu soukromém a procesním. Je využíván v kolizních normách jako hraniční určovatel stanovící rozhodné právo i jako kritérium určující mezinárodní příslušnost soudů. Objevuje se v mezinárodních smlouvách, vnitrostátních předpisech i předpisech unijních. Kritérium obvyklého pobytu vzešlo z činnosti Haagské konference mezinárodního práva soukromého.

České verze některých mezinárodních smluv a unijních předpisů používají i pojem obvyklé bydliště.¹ Obvyklý pobyt a obvyklé bydliště však nejsou dvě odlišná kritéria, jde

* Doc. JUDr. Klára Drličková, Ph.D., katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Článek je autorským záznamem habilitační přednášky konané před Vědeckou radou Právnické fakulty Masarykovy univerzity dne 1. prosince 2020.

pouze o rozdíl způsobený nejednotností překladů. Vhodnějším se jeví pojem obvyklý pobyt, který lépe vystihuje podstatu tohoto kritéria. Pojem obvyklý pobyt používá i zákon o mezinárodním právu soukromém.² I Nejvyšší soud České republiky vyslovil názor, že vhodnějším je pojem obvyklý pobyt.³ V neposlední řadě hrozí při použití pojmu obvyklé bydliště záměna s kritériem bydliště, které je však odlišným institutem.⁴

Následující řádky se budou věnovat významu a pojetí obvyklého pobytu zejména v evropském mezinárodním právu soukromém a procesním.

1. Stručně k historii obvyklého pobytu

Kritérium obvyklého pobytu vzešlo z činnosti Haagské konference mezinárodního práva soukromého. Vzniklo jako kompromis mezi kolizním principem státní příslušnosti reprezentujícím kontinentální právní kulturu a principem domicilu reprezentujícím právní oblast *common law*. Důvodem volby obvyklého pobytu byla především jeho faktická povaha a to, že nebyl zatížen nejednotnými právními definicemi a výklady pocházejícími z různých právních řádů.⁵

Obvyklý pobyt je v úmluvách Haagské konference systematicky využíván jako hraniční určovatel i jurisdikční kritérium již od 50. let 20. století, a to především v řadě oblastí rodinného práva.⁶ Za všechny lze uvést Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí z roku 1980, Úmluvu o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí z roku 1996, z novějších potom Úmluvu o mezinárodním vymáhání výživného na děti a dalších druhů vyživovacích povinností vyplývajících z rodinných vztahů z roku 2007 či Protokol o právu rozhodném pro vyživovací povinnost z roku 2007. V žádné z Haagských úmluv není obvyklý pobyt definován.⁷

Obvyklý pobyt si následně našel cestu i do práva Evropské unie. Nejprve to bylo do oblastí práva sociálního zabezpečení a pracovního práva, následně pak do oblastí evropského mezinárodního práva soukromého a procesního. Soudní dvůr se výkladem pojmu obvyklý pobyt zabýval nejprve v kontextu sociálního zabezpečení migrujících pracovníků pro účely nařízení Rady 1408/71 o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby, osoby samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství,⁸ později potom v kontextu nároku úředníků Evropské

¹ Viz např. nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000, nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I), nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 ze dne 11. července 2007 o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (Řím II), Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí z roku 1996.

² Zák. č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. září 2011, sp. zn. 30 Cdo 2244/2011.

⁴ K této terminologické otázce detailně viz PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*. Praha: Leges, 2013, s. 56–59. Ke kritériu bydliště podrobně viz ibidem, s. 39–46.

⁵ Blíže viz PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 12.

⁶ K prosazení obvyklého pobytu v rámci Haagské konference mezinárodního práva soukromého viz podrobně ibidem, s. 47–55.

⁷ K výkladu obvyklého pobytu v úmluvách Haagské konference mezinárodního práva soukromého viz blíže ibidem, s. 126–128.

⁸ Viz například rozsudek Soudního dvora ze dne 17. února 1977. *Silvani di Paolo proti Office National de l'Emploi*. Věc

unie na příspěvek za práci v zahraničí dle služebního řádu úředníků Evropské unie.⁹ Dle této judikatury je obvyklým pobytem místo, které osoba stanovila jako trvalé či obvyklé centrum svých zájmů s úmyslem přiznat tomuto místu stálou povahu. Za účelem jeho stanovení je třeba zohlednit všechny skutkové okolnosti, především místo skutečného pobytu, dále také délku a stabilitu pobytu, rodinnou situaci či existenci stálého zaměstnání. Délka pobytu není výlučným kritériem, minimální požadovaná doba pobytu není stanovena.¹⁰ Výklad obvyklého pobytu učiněný Soudním dvorem v tomto kontextu nelze automaticky použít i v oblasti evropského mezinárodního práva soukromého a procesního, lze však uvažovat o přiměřené aplikaci, a to především v případě obvyklého pobytu dospělé osoby.¹¹

2. Obvyklý pobyt v předpisech evropského mezinárodního práva soukromého a procesního

2.1 Význam obvyklého pobytu v evropském mezinárodním právu soukromém a procesním

V předpisech evropského mezinárodního práva soukromého a procesního figuruje obvyklý pobyt jako hraniční určovatel i jako kritérium pro určení mezinárodní příslušnosti soudů.

Pokud jde o procesní nařízení, je klíčovým jurisdikčním kritériem v nařízení Brusel Ibis.¹² V nařízení Brusel Ibis¹³ hraje pouze marginální roli, zde je základním jurisdikčním kritériem bydliště.¹⁴ Pro účely nařízení, kterým se zavádí řízení o evropském platebním

76/76, rozsudek Soudního dvora ze dne 8. července 1992. *Doris Knoch proti Bundesanstalt für Arbeit*. Věc C-102/91, rozsudek Soudního dvora ze dne 25. února 1999. *Robin Swaddling proti Adjudication Officer*. Věc C-90/97.

⁹ Viz např. rozsudek Soudu prvního stupně ze dne 10. července 1992. *Elisabeth Benzler proti Komisi Evropských společenství*. Věc T-63/91, rozsudek Soudního dvora ze dne 15. září 1994. *Pedro Magdalena Fernández*. Věc C-452/93 P, rozsudek Soudu prvního stupně ze dne 25. října 2002. *Anna Herrero Romeu proti Komisi Evropských společenství*. Věc T-298/02.

¹⁰ K analýze této judikatury viz i PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 107–111.

¹¹ Tomuto závěru nasvědčuje fakt, že Soudní dvůr se dosud nezabýval výkladem obvyklého pobytu dospělé osoby v kontextu evropského mezinárodního práva soukromého a procesního. Viz i ROHOVÁ, Iveta. Článek 19 Obvyklé bydliště [obvyklý pobyt]. In: ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Nařízení Řím I a Nařízení Řím II. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 253.

¹² Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000. Obvyklý pobyt zůstává klíčovým jurisdikčním kritériem i v revidované verzi tohoto nařízení, která se použije od 1. srpna 2022 (nařízení Rady (EU) 2019/1111 ze dne 25. června 2019 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti a o mezinárodních únosech dětí).

¹³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

¹⁴ Nařízení Brusel Ibis využívá jurisdikční kritérium bydliště pro osoby fyzické i pro osoby právnické. Ve druhém případě pak nařízení obsahuje autonomní definici bydliště (viz čl. 63). V případě osob fyzických není autonomní definice vytvořena a nařízení zde odkazuje na vymezení bydliště v národních právních řádech (čl. 62). Na rozdíl od obvyklého pobytu tak není tento pojem vykládán autonomně. Definiční znaky tohoto pojmu si stanoví každý stát samostatně. Na rozdíl od obvyklého pobytu se jedná o koncept právní. České soukromé právo v současné době vymezuje bydliště v § 80 zák. č. 89/2021 Sb., občanský zákoník. K pojmu bydliště v nařízení Brusel Ibis blíže viz např. PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 39–41, ROHOVÁ, Iveta. *Článek 19 Obvyklé bydliště [obvyklý pobyt]*, s. 243, ROZEHNALOVÁ, Naděžda – DRLIČKOVÁ, Klára – KYSELOVSKÁ, Tereza – VALDHANS, Jiří. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 181–183.

rozkazu,¹⁵ a nařízení, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích,¹⁶ je kritérium obvyklého pobytu využito pro vymezení přeshraničního případu, který je jedním ze základních předpokladů působnosti daných předpisů.

V nařízeních obsahujících kolizní normy, tedy v nařízení Řím I¹⁷ a v nařízení Řím II¹⁸ figuruje obvyklý pobyt jako významný hraniční určovatel.

Klíčovou roli pak obvyklý pobyt sehrává v tzv. komplexních nařízeních, tedy takových, která pro určitou oblast právních poměrů upravují mezinárodní příslušnost, právo rozhodné i uznání a výkon rozhodnutí. V nařízení o výživném¹⁹ figuruje jako jurisdikční kritérium i hraniční určovatel. Totéž platí pro nařízení o dědictví.²⁰ Obvyklý pobyt je využit i v nařízení o majetkových poměrech v manželství²¹ a v nařízení o majetkových důsledcích registrovaného partnerství.²²

Neřímo pak hraje obvyklý pobyt důležitou roli i v nařízení o insolvenčním řízení.²³ To používá jurisdikční kritérium místa, kde jsou soustředěny hlavní zájmy dlužníka. V případě ostatních fyzických osob (jiných, než samostatně výdělečně činných) pak nařízení zakotvuje vyvratitelnou domněnku, že místem hlavních zájmů je místo obvyklého pobytu dlužníka.

2.2 Výklad pojmu obvyklý pobyt

Kolizní předpisy v oblasti závazkového práva nařízení Řím I a Řím II používají hraniční určovatel obvyklého pobytu nejen pro osoby fyzické, ale i pro osoby právnické. Obě tato nařízení pak shodně definují obvyklý pobyt obchodních společností, sdružení a právnických osob jako místo ústřední správy. V případě fyzických osoby je pak pro účely těchto nařízeních rozlišování mezi fyzickými osobami jednajícími při výkonu podnikatelské činnosti a ostatními fyzickými osobami. Pro fyzické osoby jednající při výkonu podnikatelské činnosti je obvyklý pobyt definován v obou nařízeních jako hlavní místo podnikání.²⁴ Ani tyto definice však nejsou zcela prosty výkladových problémů.²⁵

¹⁵ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu.

¹⁶ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 ze dne 11. července 2007, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích.

¹⁷ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I).

¹⁸ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 ze dne 11. července 2007 o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (Řím II).

¹⁹ Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech výživovacích povinností.

²⁰ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 4. července 2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení.

²¹ Nařízení Rady (EU) 2016/1103 ze dne 24. června 2016 provádějící posílenou spolupráci v oblasti příslušnosti, rozhodného práva a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech majetkových poměrů v manželství.

²² Nařízení Rady (EU) 2016/1104 ze dne 24. června 2016 provádějící posílenou spolupráci v oblasti příslušnosti, rozhodného práva a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech majetkových důsledků registrovaného partnerství.

²³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2015/848 ze dne 20. května 2015 o insolvenčním řízení.

²⁴ Viz čl. 19 odst. 1 nařízení Řím I, článek 23 odst. 2 nařízení Řím II.

²⁵ Blíže viz např. DE LIMA PINHEIRO, Luis. Article 19. In: MAGNUS, Ulrich – MANKOWSKI, Peter (eds). *European Commentaries on Private International Law (ECPI): Commentary. Volume II. Rome I Regulation*. Köln: Otto Schmidt, 2017, s. 805–810, ROHOVÁ, Iveta. *Článek 19 Obvyklé bydliště [obvyklý pobyt]*, s. 246–252.

Obvyklý pobyt ostatních fyzických osob není v předpisech evropského mezinárodního práva soukromého a procesního definován. Částečně specifické je v tomto ohledu nařízení o dědictví. Ani zde nenajdeme definici obvyklého pobytu, nicméně preambule nařízení obsahuje vodítka pro orgány členských států, která jim mají pomoci s určováním obvyklého pobytu zůstavitele.²⁶

Soudní dvůr se dosud ve své judikatuře zabýval především výkladem obvyklého pobytu dítěte v kontextu nařízení Brusel IIbis. V těchto rozhodnutích poskytuje národním soudům vodítka v podobě skutečností či indicií, které má národní soud vzít v potaz při určování obvyklého pobytu dítěte. Zhodnocení skutečností a určení obvyklého pobytu leží v rukou vnitrostátních soudů. Z těchto rozhodnutí je patrné, že závěry Soudního dvora jsou činěny v kontextu příslušných ustanovení nařízení Brusel IIbis. Požadavek souladné aplikace norem evropského mezinárodního práva soukromého a procesního však ospravedlňuje zohlednění interpretační činnosti Soudního dvora i při výkladu jiných předpisů z této oblasti.²⁷ Judikatura Soudního dvora k nařízení Brusel IIbis tak nabízí minimálně některá obecná vodítka, která je možno využít při výkladu obvyklého pobytu i v jiných předpisech evropského mezinárodního práva soukromého a procesního.

Výklad pojmu obvyklý pobyt v předpisech evropského mezinárodního práva soukromého a procesního je autonomní. Tento pojem musí být vykládán nezávisle na národních právních řádech. Při jeho výkladu je třeba vzít v potaz kontext příslušného ustanovení a cíl daného předpisu.²⁸

Při výkladu obvyklého pobytu je nutné zohlednit specifika dané právní úpravy, upravených právních poměrů i právního postavení dotčené osoby.²⁹ O jednotné koncepci obvyklého pobytu v rámci evropského mezinárodního práva soukromého a procesního tak lze hovořit, pokud jde o základní charakteristiku tohoto institutu.³⁰ Není sporu o tom, že obvyklý pobyt představuje faktický vztah k určitému místu a musí být určen na základě posouzení všech konkrétních skutkových okolností v každém jednotlivém případě.³¹ Zjednodušeně lze říci, že obvyklý pobyt má představovat centrum životních zájmů osoby,³² středobod jejího života.³³ V konkrétních případech se však mohou lišit okolnosti, které bude třeba vzít v potaz, a jejich hodnocení.

²⁶ K legislativní historii bodů 23 a 24 preambule viz blíže DRLIČKOVÁ, Klára – ROHOVÁ, Iveta. *Habitual Residence as a Single Connecting Factor under the Succession Regulation*. In: *Scientific Cooperations. Scientific Cooperations Workshops on Social Sciences*. Ankara: Scientific Cooperations, 2015, s. 376.

²⁷ DRLIČKOVÁ, Klára – ROHOVÁ, Iveta. *Habitual Residence as a Single Connecting Factor under the Succession Regulation*, s. 376; DE LIMA PINHEIRO, Luis. *Article 19*, s. 803.

²⁸ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. dubna 2009. A. Věc C-523/07, rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010. *Barbara Mercedi proti Richardu Chaffovi*. Věc C-497/10 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 8. června 2017. *OL proti PQ*. Věc C-111/17 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 28. června 2018. *HR proti KO*. Věc C-512/17.

²⁹ ROHOVÁ, Iveta. *Článek 19 Obvyklé bydliště [obvyklý pobyt]*, s. 253.

³⁰ Viz i PAMBOUKIS, Haris P. *Article 4. General Jurisdiction*. In: PAMBOUKIS, Haris P. (ed.). *EU Succession Regulation No 650/2012. Commentary*. Athens: Nomiki Bibliothiki, 2017, s. 113.

³¹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. dubna 2009. A. Věc C-523/07, rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010. *Barbara Mercedi proti Richardu Chaffovi*. Věc C-497/10 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 9. října 2014. *C proti M*. Věc C-376/14 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 15. února 2017. *W, V proti X*. Věc C-499/15, rozsudek Soudního dvora ze dne 8. června 2017. *OL proti PQ*. Věc C-111/17 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 28. června 2018. *HR proti KO*. Věc C-512/17, rozsudek Soudního dvora ze dne 16. července 2020. *E. E. za přítomnosti: Kauno miesto 4-ojo notaro biuro notaré Virginija Jariené, K.-D. E*. Věc C-80/19.

³² Viz i DE LIMA PINHEIRO, Luis. *Article 19*, s. 803; PAMBOUKIS, Haris P. *Article 4. General Jurisdiction*, s. 114.

³³ Rozsudek Soudního dvora ze dne 28. června 2018. *HR proti KO*. Věc C-512/17.

2.3 Pojetí obvyklého pobytu

V rámci evropského mezinárodního práva soukromého a procesního bývá často rozlišováno mezi obvyklým pobytem dospělé osoby a obvyklým pobytem dítěte. V případě určení obvyklého pobytu dítěte by se nemělo v zásadě postupovat jinak než při určení obvyklého pobytu dospělé osoby. Bude však nutné zohlednit některé specifické okolnosti. Podstatné je, že obvyklý pobyt dítěte je samostatný, není automaticky odvozený od zákonných zástupců.³⁴

Při určování obvyklého pobytu se objevuje řada hledisek, jejich obecná charakteristika však neexistuje. Klíčové jsou především tři obsahové složky – fyzická přítomnost, integrace v sociálním prostředí a subjektivní složka.³⁵

2.3.1 Fyzická přítomnost

Z judikatury Soudního dvora vyplývá, že fyzická přítomnost osoby je pro existenci obvyklého pobytu v daném státě nezbytná.³⁶ Stejný závěr plyne i z bodu 23 preambule nařízení o dědictví. Je také jednoznačné, že tato přítomnost nemá mít pouze dočasnou či příležitostnou povahu.³⁷ Co už jednoznačné není, je, jak dlouhý má pobyt v daném státě být, aby byl obvyklý pobyt založen, či jak dlouho může osoba pobývat jinde, aniž by předchodící obvyklý pobyt ztratila. Minimální délka pobytu není stanovena. Obvyklý pobyt by měl určitou dobu trvat, protože musí dojít k sociální integraci. Za určitých okolností však může k založení obvyklého pobytu dojít ihned po přestěhování (viz dále). Ke změně obvyklého pobytu nepovede dočasný přesun do jiného státu, například za účelem dovolené, pracovní cesty či studia. Opět ale nepanuje shoda ohledně délky přesunu do jiného státu; problém by mohl nastat u delších pobytů.³⁸

2.3.2 Integrace v sociálním prostředí

Pouhá fyzická přítomnost v určitém státě nestačí. Musí být přítomna i integrace v rámci sociálního prostředí.³⁹ Přihlíží se především k rodinným a pracovním vazbám. V dnešní době vysoké mobility to však může být problematické. Může nastat například situace,

³⁴ PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 151–153.

³⁵ *Ibidem*, s. 136.

³⁶ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2 dubna 2009. A. Věc C-523/07, rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010. *Barbara Mercedi proti Richardu Chaffovi*. Věc C-497/10 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 15. února 2017. *W*, *V proti X*. C-499/15, rozsudek Soudního dvora ze dne 17. října 2018. *UD proti XB*. Věc C-393/18 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 8. června 2017. *OL proti PQ*. Věc C-111/17 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 28. června 2018. *HR proti KO*. Věc C-512/17.

³⁷ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2 dubna 2009. A. Věc C-523/07, rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010. *Barbara Mercedi proti Richardu Chaffovi*. Věc C-497/10 PPU, *C proti M*, rozsudek Soudního dvora ze dne 8. června 2017. *OL proti PQ*. Věc C-111/17 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 28. června 2018. *HR proti KO*. Věc C-512/17.

³⁸ PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 137–138.

³⁹ Viz i rozhodnutí rozsudek Soudního dvora ze dne 2 dubna 2009. A. Věc C-523/07, rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010. *Barbara Mercedi proti Richardu Chaffovi*. Věc C-497/10 PPU, *C proti M*; rozsudek Soudního dvora ze dne 8. června 2017. *OL proti PQ*. Věc C-111/17 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 28. června 2018. *HR proti KO*. Věc C-512/17.

kdy osoba pracuje v jednom státě a rodina žije v jiném.⁴⁰ Tady bude nutné důkladně hodnotit konkrétní okolnosti, rozhodující budou zpravidla rodinné vazby. I preambule nařízení o dědictví se vyjadřuje v tomto smyslu. Uvádí, že může nastat situace, kdy zůstavitel odešel za prací do jiného státu, někdy i na dlouhou dobu, nicméně stále udržoval úzký a trvalý vztah ke státu svého původu. Bod 24 preambule uvádí, že v závislosti na okolnostech lze za místo obvyklého pobytu považovat stát původu, v němž se nacházelo středisko zájmů jeho rodiny a společenského života.⁴¹

V případě dětí bude namísto pracovních vazeb hrát roli především školní prostředí (včetně zařízení pro děti předškolního věku).⁴² Dle Soudního dvora má při posuzování sociální integrace věk dítěte zvláštní význam. Sociální a rodinné prostředí se liší podle věku dítěte. U novorozenců či kojenců je to především rodinné prostředí tvořené osobami, které o něj skutečně pečují. Takové dítě nutně sdílí rodinné a sociální prostředí osob, na nichž je závislé. Pokud je například dítě v péči matky, je třeba vyhodnotit její míru integrace v rodinném a sociálním prostředí.⁴³

Indiciemi sociální integrace mohou být i jazykové znalosti či státní příslušnost.⁴⁴ Dle Soudního dvora však nelze přiznat klíčový význam kulturním vazbám a státní příslušnosti na úkor objektivních geografických faktorů.⁴⁵

V případě přítomnosti osoby v daném státě po delší dobu a vzniku sociálních vazeb jsou tato objektivní kritéria dostačující. Splněna by měla být obě kritéria, klíčová je sociální integrace.⁴⁶ Delší pobyt může být pouze indikací, že mohlo k této integraci dojít. V tomto smyslu se vyslovil i Soudní dvůr.⁴⁷ I Nejvyšší soud České republiky dospěl k závěru, že délka pobytu je pouze jednou ze skutečností, kterou je třeba hodnotit společně s dalšími skutečnostmi. To, že děti v době zahájení řízení nežily v České republice ani tři čtvrtě roku, nemůže samo o sobě vést k závěru, že si na území České republiky nevytvořily obvyklý pobyt. Je třeba vzít v potaz i další skutečnosti, v tomto případě konkrétně to, že děti v České republice navštěvují základní školu, výborně ovládají češtinu, bylo jejich přáním se sem přestěhovat, mají zde kamarády, příbuzné, lékaře, jsou odhlášeny z trvalého pobytu v Rakousku a matka tam na ně nepobírá sociální dávky.⁴⁸

2.3.3 Subjektivní složka

Ne zcela jasná při stanovení obvyklého pobytu je pak relevance subjektivní složky, tedy úmyslu osoby na určitém místě dlouhodobě pobývat a zřídit si tam trvalé či obvyklé centrum svých zájmů. Dle většinového názoru je u obvyklého pobytu třeba vycházet z objek-

⁴⁰ PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 138–139.

⁴¹ Blíže viz PAMBOUKIS, Haris P. *Article 4. General Jurisdiction*, s. 116–117.

⁴² Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. dubna 2009. A. Věc C-523/07.

⁴³ Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010. *Barbara Mercedi proti Richardu Chaffovi*. Věc C-497/10 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 8. června 2017. *OL proti PQ*. Věc C-111/17 PPU.

⁴⁴ Rozsudek Soudního dvora ze dne 2. dubna 2009. A. Věc C-523/07, rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010. *Barbara Mercedi proti Richardu Chaffovi*. Věc C-497/10 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 9. října 2014. *C proti M*. Věc C-376/14 PPU.

⁴⁵ Rozsudek Soudního dvora ze dne 28. června 2018. *HR proti KO*. Věc C-512/17.

⁴⁶ PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 142.

⁴⁷ Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010. *Barbara Mercedi proti Richardu Chaffovi*. Věc C-497/10 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 9. října 2014. *C proti M*. Věc C-376/14 PPU.

⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. března 2015, sp. zn. 21 Cdo 4909/2014.

tivního pojetí. Úmysl není nezbytnou či rozhodující podmínkou.⁴⁹ To ale neznamená, že nemůže v určitém případě sehrát roli. Tu bude hrát zejména tehdy, není-li možné objektivní okolnosti spolehlivě zjistit nebo jejich posouzení není jednoznačné. Úmysl osoby dlouhodobě pobývat a sociálně se integrovat v určitém státě může založit obvyklý pobyt, i když osoba v daném státě nepobývá delší dobu. Tento úmysl se odráží v objektivních skutečnostech, jako je například zakoupení nemovitosti, pronájem nemovitosti, pracovní poměr na dobu neurčitou, přihlášení se k pobytu u úřadů daného státu, zpravidla doprovázených zrcadlovými kroky ve státě dosavadního obvyklého pobytu. Subjektivní stránka může sehrát roli i v opačných případech, kdy obvyklý pobyt nebude založen ani po delší době, protože osoba pobývá ve státě proti své vůli nebo je od počátku jasné, že se chce vrátit do státu svého původního obvyklého pobytu.⁵⁰

V případě obvyklého pobytu dítěte hraje roli i záměr rodičů či rodiče usadit se s dítětem v určitém členském státě.⁵¹ Tento záměr není o sobě dostačující pro určení obvyklého pobytu, jde jen o jednu z indicií. Vůli rodičů nelze přiznat rozhodující význam na úkor objektivních geografických faktorů.⁵²

2.4 Žádný obvyklý pobyt, vícenásobný obvyklý pobyt

Zejména s ohledem na vysokou mobilitu osob nejen v rámci Evropské unie se nabízí otázka, zda může mít jedna osoba více obvyklých pobytů, případně nemá žádný. Pokud jde o druhou variantu, autorka se přiklání k názoru, že by tato situace neměla nastat. Důvodem je faktická povaha obvyklého pobytu. Na základě důkladného zhodnocení všech okolností by mělo být vždy možné obvyklý pobyt určit.⁵³

Přístup jednotlivých předpisů evropského mezinárodního práva soukromého a procesního k této otázce se však liší. Například nařízení o dědictví s možností, že by osoba neměla mít obvyklý pobyt, nepočítá. Pro účely tohoto předpisu tak bude nutné obvyklý pobyt určit vždy. Na problematice situace upozorňuje i bod 24 preambule nařízení. Ta uvádí, že tam, kde se zůstavitel přemístoval z jednoho státu do druhého, aniž by se v jednom usadil trvale, může být považována za zvláštní faktor v rámci celkového posouzení skutkových okolností státní příslušnost nebo umístění majetku.

Na druhou stranu například nařízení Brusel IIbis počítá s možností, že nelze zjistit obvyklý pobyt dítěte, a obsahuje v článku 13 podpůrné pravidlo o příslušnosti. Nařízení Řím I nabízí řešení pouze v článku 4, kde by bylo možné použít zbytkové pravidlo obsažené v odstavci 4 tam, kde by nebylo možné použít kolizní normy obsažené v odstavci 1 a 2 z důvodu nemožnosti stanovení obvyklého pobytu příslušné osoby. Obvyklý pobyt však figuruje jako hraniční určovatel i v dalších kolizních normách nařízení Řím I, které už řešení nenabízí.

Pokud jde o první variantu, tedy existenci více obvyklých pobytů, autorka se domnívá, že pro účely předpisů evropského mezinárodního práva soukromého a procesního je třeba

⁴⁹ PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 140.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 140–141.

⁵¹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 22. prosince 2010. *Barbara Mercredi proti Richardu Chaffovi*. Věc C-497/10 PPU, rozsudek Soudního dvora ze dne 8. června 2017. *OL proti PQ*. Věc C-111/17 PPU.

⁵² Rozsudek Soudního dvora ze dne 8. června 2017. *OL proti PQ*. Věc C-111/17 PPU.

⁵³ ROHOVÁ, Iveta. *Článek 19 Obvyklé bydliště [obvyklý pobyt]*, s. 255.

určit vždy právě jeden obvyklý pobyt. V případech, kdy obvyklý pobyt figuruje jako hraniční určovatel, musí mít osoba pouze jeden obvyklý pobyt, aby byla zachována právní jistota a předvídatelnost kolizní úpravy.⁵⁴ Nezdá se však, že by varianta dvou obvyklých pobytů byla možná ani v případě, kdy obvyklý pobyt plní funkci jurisdikčního kritéria.

Soudní dvůr relativně nedávno judikoval⁵⁵ v kontextu nařízení o dědictví, že pro účely tohoto nařízení může mít zůstavitel pouze jeden obvyklý pobyt, a to i pro účely pravidla o příslušnosti. Připuštění více obvyklých pobytů by bylo v příkrém rozporu se základními cíli nařízení, dle kterých mají dědictví jako celek projednat orgány jednoho státu a dědictví jako celek se má řídit jedním právním řádem. Ani dosavadní judikatura Soudního dvora k nařízení Brusel IIBis nenaznačuje tuto možnost.⁵⁶ Proti dvojímu obvyklému pobytu hovoří i jeho faktická povaha. I kdyby se osoba střídavě zdržovala na dvou místech, bude dle názoru autorky možné na základě hodnocení konkrétních okolností zjistit, ke kterému má silnější vazbu.⁵⁷

2.5 Výhody a nevýhody obvyklého pobytu

Obvyklý pobyt reflektuje sociální a ekonomickou realitu, a to především v rámci Evropské unie. Stále více osob žije mimo stát své příslušnosti, obvyklý pobyt tak představuje nejužší spojení s určitým právním řádem.⁵⁸ Obvyklý pobyt je zcela v souladu s unijními svobodami, zejména svobodou pohybu a usazování. Výhodou je jeho faktická povaha, a tedy i určitá míra flexibility, která umožňuje vzít v potaz aktuální individuální poměry každé osoby.⁵⁹ V rámci Evropské unie kritérium obvyklého pobytu navíc nevyvolává pochybnosti o rozporu se zákazem diskriminace na základě státní příslušnosti.⁶⁰

Faktická povaha obvyklého pobytu je zároveň jeho největší nevýhodou. Zjišťování obvyklého pobytu klade vysoké nároky na rozhodující orgán, který je povinen zjišťovat a důkladně hodnotit všechny relevantní okolnosti. Kritériu obvyklého pobytu bývá rovněž vyčítána vágnost a neexistence legální definice s poukazem na nedostatek právní jistoty.⁶¹

2.6 Legální definice obvyklého pobytu

Dle názoru autorky není legální definice obvyklého pobytu v evropském mezinárodním právu soukromém a procesním možná ani vhodná. Připuštění definice by změnilo cha-

⁵⁴ Viz i PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 145.

⁵⁵ Rozsudek Soudního dvora ze dne 16. července 2020. E. E. za přítomnosti: Kauno miesto 4-ojo notaro biuro notarė Virgijina Jarienė, K.-D. E. Věc C-80/19.

⁵⁶ Viz např. také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. prosince 2016, sp. zn. 21 Cdo 2850/2016, ze kterého lze dovodit, že dítě může mít pro účely nařízení pouze jeden obvyklý pobyt.

⁵⁷ PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 146; DE LIMA PINHEIRO, Luis. *Article 19*, s. 804.

⁵⁸ DRLIČKOVÁ, Klára – ROHOVÁ, Iveta. *Habitual Residence as a Single Connecting Factor under the Succession Regulation*, s. 378.

⁵⁹ ROHOVÁ, Iveta. *Pravomoc (příslušnost) k projednání dědictví s mezinárodním prvkem (se zaměřením na Nařízení o dědictví)*. Diplomová práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2012/2013, s. 41.

⁶⁰ K analýze možného rozporu kritéria státní příslušnosti se zákazem diskriminace na základě státní příslušnosti viz PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*, s. 31–33.

⁶¹ DRLIČKOVÁ, Klára – ROHOVÁ, Iveta. *Habitual Residence as a Single Connecting Factor under the Succession Regulation*, s. 377.

rakter tohoto kritéria.⁶² Pokud by v rámci evropského mezinárodního práva soukromého a procesního měla být přijata jednotná definice obvyklého pobytu, musela by stejně být velmi obecná. Obvyklý pobyt je v současné době využit v oblasti práva závazkového, rodinného a dědického a jak bylo uvedeno, při jeho stanovení je nutné zohlednit specifika dané oblasti právních poměrů.⁶³ Vytvořit tak jednoznačnou definici pro celé evropské mezinárodní právo soukromé není dle názoru autorky možné. Určitým kompromisem by mohlo být řešení přijaté nařízením o dědictví, kdy by mohla být v předpisech zakotvena alespoň vodítka, jak při určování obvyklého pobytu postupovat.

3. Obvyklý pobyt v zákoně o mezinárodním právu soukromém

Široké využití kritéria obvyklého pobytu v mezinárodních úmluvách a unijních předpisech se odrazilo i v zákoně o mezinárodním právu soukromém, který toto kritérium využívá hojně a obvyklý pobyt v mnoha oblastech nahradil kritérium státní příslušnosti používané v předchozí úpravě zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním.⁶⁴ Ani zákon o mezinárodním právu soukromém obvyklý pobyt nedefinuje. Nelze ho každopádně automaticky ztotožnit s trvalým pobytem dle zákona o evidenci obyvatel a rodných číslech,⁶⁵ který má evidenční charakter. V souladu s § 20 odst. 4 zákona o mezinárodním právu soukromém by měl být pojem obvyklý pobyt vykládán dle českého práva. V současné době však není možné ani vhodné při výkladu ignorovat výklad obvyklého pobytu v rámci evropského mezinárodního práva soukromého a procesního a judikaturu Soudního dvora. V tomto smyslu se vyjadřuje i důvodová zpráva k zákonu o mezinárodním právu soukromém. České soudy by tedy měly obvyklý pobyt pro účely zákona o mezinárodním právu soukromém vykládat v souladu s jeho výkladem v předpisech evropského mezinárodního práva soukromého a procesního.⁶⁶

České soukromé právo používá i pojem bydliště, který je definován v § 80 občanského zákoníku.⁶⁷ Rozdíl mezi bydlištěm a obvyklým pobytem lze spatřovat především v relevanci subjektivní stránky. V případě bydliště je určujícím pojmovým znakem úmysl osoby se na určitém místě trvale zdržovat.⁶⁸

Závěrem

V předpisech evropského mezinárodního práva soukromého a procesního figuruje obvyklý pobyt jako významný hraniční určovatel i kritérium pro určení mezinárodní příslušnosti soudů. Obvyklý pobyt není ideální a v současné době přibývá situací, kdy může být

⁶² ROHOVÁ, Iveta. *Pravomoc (příslušnost) k projednání dědictví s mezinárodním prvkem (se zaměřením na Nařízení o dědictví)*, s. 41.

⁶³ Viz i PFEIFFER, Magdalena. *Dědický statut – právo rozhodné pro přeshraniční dědické poměry*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 29.

⁶⁴ Zák. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

⁶⁵ Zák. č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech.

⁶⁶ ROZEHNALOVÁ, Naděžda – DRLIČKOVÁ, Klára – KYSELOVSKÁ, Tereza – VALDHANS, Jiří. *Úvod do mezinárodního práva soukromého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s.143.

⁶⁷ Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶⁸ ROHOVÁ, Iveta. *Pravomoc (příslušnost) k projednání dědictví s mezinárodním prvkem (se zaměřením na Nařízení o dědictví)*, s. 44; viz např. i usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. září 2011, sp. zn. 30 Cdo 2244/2011.

jeho určení složité. Ve srovnání se státní příslušností však lépe vyhovuje sociální a ekonomické realitě především v Evropské unii. Mohlo by se zdát, že problémy spojené s určováním obvyklého pobytu by mohlo vyřešit zakotvení legální definice. Jak již bylo uvedeno, vytvoření jednotné definice obvyklého pobytu pro účely evropského mezinárodního práva soukromého a procesního není vhodné ani možné.

The Importance and Conception of Habitual Residence (Not Only) in European Private International Law

Habilitation Lecture

Klára Drličková

Abstract: The aim of this article is to analyse the importance and conception of habitual residence especially in the European private international law. In the regulations of European private international law, habitual residence appears as a connecting factor determining applicable law as well as a criterion determining international jurisdiction of courts. Habitual residence of other natural persons (not acting in the course of their business activity) is not defined in European private international law. The interpretation of the concept of habitual residence is autonomous. A uniform conception of habitual residence within the framework of European private international law exists as regards the basic characteristics of this institute. Habitual residence constitutes factual relationship to a particular place and must be determined on the basis of an assessment of all circumstances of each case. Habitual residence represents the centre of a person's vital interests. However, in determining habitual residence, account must be taken to the specifics of the regulation in question, to the governed legal relationships as well as to the legal status of a person concerned. The physical presence of a person in the given state is necessary for the existence of habitual residence. However, the mere physical presence in a particular state is not enough. Integration in the social environment must also be present. The intention of a person to reside in the given state for a long time and to establish a permanent or usual centre of vital interests there is not a necessary or decisive condition for establishing habitual residence. Given the nature of habitual residence, a situation should not arise where a person does not have any habitual residence. For purpose of the rules of European private international law, it is always necessary to determine only one habitual residence of a person concerned.

Key words: habitual residence, European private international law, applicable law, international jurisdiction, autonomous interpretation, centre of vital interests